

ИСТОРИСКИ РАЗВОЈ И СОВРЕМЕНА СОСТОЈБА НА ЗЕЛЕНИТЕ ПОВРШНИ ВО ГРАД СКОПЈЕ, Р.МАКЕДОНИЈА*

пејз. арх. Васка Сандева**

Краток извадок

Од суштинско значење за квалитетот на живот во секое населено место е постоењето на зелени површини. Проучвањето на урбанистичките и еколошките проблеми на зелениот систем на град Скопје даде основа да се направат изводи за состојбата на зелените површини во градот, но исто така и да се формулират прогнози во однос на нивниот иден развој. Во процесот на проучувањето беше направен хронолошки преглед на урбанистичкото планирање на Скопје од почетокот на XX век до денес. Заедно со тоа се анализира и еволуцијата во планирањето на зелениот систем, кој што е еден од основните структурни елементи на градот.

Клучни зборови: *урбанистички план, зелен систем, период на планирање, парк, град, општина*

HISTORICAL DEVELOPMENT AND MODERN CONDITION OF THE GREEN AREAS IN THE CITY OF SKOPJE, REPUBLIC OF MACEDONIA*

land.arch.Vaska Sandeva**

Abstract

The existence of green areas has got an essential meaning for the live quality in every inhabited place. The analysis of urban and ecological issues of the green system in Skopje gave the basic elements for accomplishing the extract for the condition of the green areas in the city. These analysis have also contributed for wording the prognosis, regarding of its future development.

In the analysing process has been made a chronological view of the urban planning of Skopje, from the beginning of XX century until now. Along with that, the evolution of planning the green system is also analysing, which is one of the basic structural elements of the city.

Key words: *urban plan, green system, planing period, park, city, municipality*

* Публикацијата е дел од докторска дисертација на тема: Развојот на зелениот систем на град Скопје, Р. Македонија.

* The publication is a part of a Phd with a theme: The development of the green system of Skopje

** Лесотехнишески универзитет – Софија, Р. Бугарија; vaseko@gmail.com

** Forest technical University – Sofia, R. Bulgaria; vaseko@gmail.com

1. Вовед

Отпочетокоот на XX век до денес за Скопје се разработени различни урбанистички планови кои условно формираат четири периода, од кои секој има своја карактеристика. Традиционално прифатен период за планирање е меѓу 15-20 години. Меѓутоа за Скопје овој период се нарушува за вториот и третиот период (крајот на Втората Светска Војна и земјотресот на 26ти јули 1963 година) кои дале отпечаток и врз градското планирање.

2. Материјал и метод на работа

Во изработката на овој труд е користен математичко -статистички метод - собирање, обработување, систематизирање и интерпретирање на статистички податоци од: Националната статистика на Република Македонија и конкретно за град Скопје; информации за зелените површини во територијален опфат на град Скопје и општина Скопје; литературни източници со податоци за зелената система; урбанистички планови со податоци за зелените површини во административно-територијалните единици на град Скопје.

Анализирано е планирањето на зелениот систем во различни периоди и се направени заклучоци во однос на нивниот развој.

3. Резултат и дискусија

Планскиот - просторен развој на град Скопје врз основа на урбанистичките планови започнува кон крајот на XIX век и продолжува до денес. Првиот познат план на градот е изработен во 1878 година, за кварталот Маџар Маало.

3.1. Историски развој

Историскиот период на планирањето, покажува дека од почетокот на XX век до денес се разработени различни урбанистички планови кои условно формираат четири периода:

ПРВ ПЕРИОД – планови изработени од почетокот на XX век до 1933 година;

ВТОР ПЕРИОД – планови изработени после Втората Светска Војна (40-те години на XX век);

ТРЕТИ ПЕРИОД – планови изработени – 60-те години на XX век;

ЧЕТВАТИ ПЕРИОД – планови изработени од 80те години на XX век до денес;

ПРВ ПЕРИОД – планови изработени од почетокот на XX век до 1933 година. Тоа се:

- План 1914 г. Изготвен е Регулационен план на град Скопје од инж. Димитрија Леко;
- План 1922 г. Изготвен е Регулационен план на град Скопје од инж. Хранислав Спасич;
- План 1924 г. Изготвен е Регулационен план на левиот брег од град Скопје од инж. Петар Јанакиевич;

- План 1929 г. Изготвен е Регулационен план на град Скопје од инж. арх. Јосиф Михајловиќ;
- План 1933 г. Изготвен е Регулационен план на левиот брег од град Скопје од инж. В. Ставриќ;

За период од околу 20 години се изработени 5 плана во интервал од 2 до 8 години. Последниот план од 1933 година се употребувал 13 години (до 1946 година).

Основна карактеристика на урбанистичките планови до Втората Светска Војна, представуваат насоката на развој на градот во правец север – југ.

Во првиот период на урбанистичкото планирање се поставува почеток и на изградба на елементи на зелениот систем кои во продолжение се важни јадра во неговата целосна структура.

Започнува доизградба на тогашниот градски парк Ислане чишто основи се поставени во 1905 година, по наредба на скопскиот валија Афуз Мехмед. Во 1923 година, автриски градинар го шири паркот, а во 1925 год. инженер Протик го организира управувањето на градскиот парк и го шири според принципот на Француската школа. По касно во 1933 год, се уточнуват и сите патеки во Градскиот парк. Првиот дел на паркот го добива финалниот изглед во 1941 год. Започнува изградба и на вториот дел на паркот, кој што е дело на д-р. Славко Караман, како директор на зоолошката градина. Во исто време е изграден и воден систем за кој е користена вода од река Вардар. Изградени се и пешачки патеки и збогатена е флората во паркот. Во вториот дел на паркот, во 1926 од. се гради и зоолошка градина на површина од 4 ха (директор д-р. Славко Караман).

Се градат и редица представителни објекти, околу кој се оформуват озеленени површини – градини и скверови.

ВТОРИ ПЕРИОД – планови изработени после Втората Световна Војна (40-те години на XX век);

Тоа се:

- План 1946 год. Изготвен е Директивен план на град Скопје од инж. Драган Петрич и Директивна скица за средишниот дел од градот од арх. Михо Чакала
- План 1948 год. Изготвен е Генерален регулационен план. Планот го изработува инж. арх. Лудек Кубеш по Директивна скица на Авторски тим од 11 Чехословачки инженери под раководство на инж. арх. Анте Чадиковски.

Иако овој период опфаќа само неколку години, тој е важен бидејќи се совпаѓа со крајот на Втората Светска Војна. Во тој период започнува нов почеток на изградба на градови во скоро цела Европа.

Со Генералниот Урбанистички план од 1948 год. е предложен современ урбан модел со центрично развиен град со градски центар и три градски реони, во согласност со природните услови на територијата. Градот започнува да се развива во насока исток – запад, паралелно на река Вардар.

Во 1941-1945 год. – застанува изградбата на градскиот парк. Дел од него е уништен во текот на војната. По ослободувањето (1945 год.) започнува

обновувањето и ширењето на паркот. Во тој период површината на паркот е зголемена до 11,4 ха.

Во Урбанистичките планови на град Скопје започнува да се создава систем од зелени површини од различни категории, исто како и во сите модерни градови. Освен декоративниот квалитет, зелените површини исполнуваат и важни санитарни и микроклиматски функции.

ТРЕТ ПЕРИОД- планови изработени – 60-те години на XX век;

Тоа се:

- План 1962 год. Изготвен е Генерален урбанистички план од авторски тим под раководство на инж. арх. Владимир Јосевски. Но за жал земјотресот од 1963 година ја прекинува процедурата на неговото усвојување
- План 1964/65 год. Изготвен е Основен урбанистички план од авторски тим под раководство на инж. Адолф Циборовски. (овој план дејствува 20 години се до 1985 година)

Периодот е обележан со последиците и штетите од големиот земјотрес од 26ти јули 1963 год. Тој настан е причина да се прекине процесот за остварување на планот од 1962 година.

После земјотресот од 26ти јули 1963 годна започнува изградба на нови територии за паркови и градини и реконструкција на постојните – Градскиот парк, паркот пред градската поликлиника, паркот во близина на градското собрание, паркот осми колосек, паркот и спортски центар Сарај, паркот Чаир, паркот на Кале и паркот Горче Петров.

Како последица од земјотресот во целиот дел на градот има недостаток на места за детски игралишта.

Во текот на 1963 година после земјотресот се пристапува кон регулирање на коритото на река Вардар за да се претпази од идни наводнувања. Како резултат на тоа, намалено е нивото на подземните води. Тоа довело до сушење на старите дрва во градскиот парк.

Со решение на градското собрание во 1965 година со нов урбанистички план зоолошката градина го добила денешниот облик. Денес зоолошката градина е распространета на површина од околу 97ха.

Многу от терените предвидени за зелени површини се користат за паркинзи и згради.

ЧЕТВРТИ ПЕРИОД – планови изработени од 80те години на XX век до днес;

Тоа се:

- План 1982 год. Изготвен е Основен урбанистички план од авторски тим под раководство на д-р. арх Благоја Колев.
- План 2001 год. Изготвен е Генерален урбанистички план од авторски тим под раководство на инж. арх Никола Бошку.

Во однос на зелениот систем за овој период може да се одбележи дека независно од предвидувањана на Урбанистичкиот план од 1985 година зелените површини не се реализирани а значаен дел од нив се и со променета функција. Заради тоа од планот од 2001 година се предвидува сите површини наменети за паркови кој уште не се реализирани да се заштитат и прошират.

За да се постигне норматив од 25 м²/жител зелени површини е предвидено проширување на градскиот парк со околу 18 ха, заштитното зеленило Гази Баба да се одреди за градски парк, расадникот за овоштарство во Кисела Вода и француските гробишта да се трансформират во површини за парк, зелените површини покрај р. Вардар да се прошират. Во периодот до 2020 година со урбанистичкиот план на град Скопје од 2001 година се предвидува да се обезбеди површина за зелени површини близу 1500ха и да се постигне норматив од 25м²/ж.

Анализата на плановите на Скопје покажува дека предвидувањата на ниту еден од урбанистичките планови не се реализирани во целост. Тоа се однесува како за функционалните системи домување, работа, техничка инфраструктура така и за елементите на зелениот систем.

Зелениот систем на главниот град треба да биде планиран, проектиран и изграден во контекст на идејата за правилен развој на градовите и создавање на услови за развој и збогатување на градскиот урбанистички комфорт на населението.

3.2. Современа состојба

Современата состојба на зелените површини е под влијание на начинот на живот на денешната цивилизација, брзиот развој на индустријата и уништувањето на зелените површини. Ете зошто постоењето на зелените површини е значаен фактор и граница за високиот квалитет на живот во градска средина.

Република Македонија (слика 1) се наоѓа во средниот дел на Балканскиот полуостров. Според територијалната организација на земјата, Скопје е главен град на Р. Македонија и општински центар на државата и во него се концентрирани политички, стопански, културни и образовни дејности.

Градот се наоѓа на бреговете на река Вардар (слика 2) кој го дели градот на скоро два еднакви дела.

Разноликоста на релјефот на теренот има големо влијание врз досегашниот развој на град Скопје. Денес, тука живеат близу 500 000 жители т.е. ¼ од населението на државата. Во текот на годините е карактеристичен брз демографски раст.

Бројот на жители на Скопје во периодот од 1948 до 2002 година се променува значително и при крајот на периодот бележи значителен раст. (таб.1)

Зелените површини кој се необходни за функционирањето на градот исто така растат во текот на овој период. (таб.2)

Споредувајќи ги двете таблици може да се даде следниве заклучоци: независно што со зголемувањето на бројот на жители се зголемуваат и зелените површини, нормативот кв.м на жител не е исполнет. Тоа покажува дека растот на бројот на жители е поголем спрема терените (како површина) за озеленување. Тоа е причина да не се постигне норматив соодветен на бројот на жители.

Нај ниски вредности на постигнат норматив се забележуваат 1971 година кога тој изнесува само 7.2 м² зелени површини по жител. Следните

години тој показател се подобрува и изнесува блузу 14 м²/ж во 2002 година. Тоа е добар знак но предвидените 25м²/ж во урбанистичкиот план се уште не се достигнати.

Со проучање на статистички податоци на население, површина на град Скопје и зелени површини на град Скопје се направени различни оценки. Основни изводи се во полза на прогнози за иден рајвој на зелените површини:

- територијата на град Скопје е 7088ха, зеленилото опфаќа 649,89 ха (зелени површини за јавна употреба, зелени површини за ограничена употреба и зелени површини за специјална употреба).
- зелени површини за јавна употреба заземаат 378,53 ха.
- зелени површини за ограничена употреба заземаат 144,96 ха.
- зелени површини за специјална употреба заземаат 126,40 ха. Тука спаѓаат зоолошката градина, расадник, ботаническата градина, градските гробишта.

Со население 467.257 жители на град Скопје и вкупно зелени површини 649,89 ха, се паѓат 13,9 м²/ж.

Посебно важно во последниот план од 2001 година е тоа што е изработен во услови на прифатени 7 општини. Поделбата на зелените површини по општини се направени врз основа на таа административна поделба. По изработувањето на планот општините се зголемуваат на 10. Анализирајќи ја рамномерноста на зелените површини во општините се согледува фактот дека административната поделба (помалку или повеќе општини) не влијае врз тој факт. Денес градот Скопје се карактеризира со неравномерна распределба на елементите на зелената система.

Податоците покажуваат дека нај голем дел заземаат зелените површини во општините Карпош – 24%, Центар – 12%, Кисела Вода – 15%, Чаир – 11% и Гази Баба – 12% кое се должи главно на целата територија на овие општини распределени главно во централната градска територија и постоењето на парковите. Мал дел заземаат зелените површини во Шуто Оризари – 1%, Горче Петров – 3%, Аеродром – 7%, Бутел – 4%, Сарај – 2%, причините тука се недостаток на паркови, градини и скверови.

3. Заклучок

- Планскиот просторствен развој на анализата на урбанистичките планови на град Скопје започнува кок крајот на XIX век. Првиот период од почетокот на 20ти век до 1933 година траел околу 20 години во кој се изработени 5 плана. Во текот на овој период се поставуваат основите на изградба на зелениот систем. Карактеристично е тоа што насоката на развој на градот е во насока север - југ а во останатите периоди насоката на развој на градот е изток - запад паралелно со реката Вардар. Во првата половина на 20ти век се забележува напредок во изградбата на паркови во споредба со минатото. Започнува доизградба на зелените површини, изградба на нови паркови територии, поголемо присуство на водни површини со кое се добива поестетски облик на градот.

- Вториот период веднаш по Втората Светска Војна (40те години на 20ти век) и третиот период 60те години на 20ти век се карактеристични по тоа што и во двата периода во рамките на две години се подготвени по два плана. Причините за тоа во вториот период се крајот на Втората Световна Војна и последиците од неа а за третиот период изработката на план се наложила од земјотресот 26ти јули 1963 година. И во двата периода тоа се ситуации (во историски план и природни непогоди) кои го нарушуваат инаку прифатенот период од 15 -20 години за ново планирање.
- Зелениот систем во градот се карактеризира со нерамномерност во територијално протегање.
- Анализот на плановите на град Скопје покажува дека предвидувањата на ниту един урбанистички план не се во целост реализирани. Тоа се однесува како за функционалната система живеење, работа, техничка инфраструктура така и за елементите на зелениот систем. Предвидените зелени површини и нормата за задоволување на населението со нив според реални планови низ годините не се реализирани. Во последните години се натрупани штетни последици од незаконската градба, промена на намената на поврашините предвидени за озеленјаване и.т.н. Тоа во најкратки црти се причините за незадоволувањето на жителите со зелени површини.

Литература

Основен урбанистички план на Скопје (1965), Завод за урбанизам и архитектура Скопје.

Основен план на град Скопје (1985), Завод за урбанизам и архитектура Скопје.

Генерален урбанистички план на Скопје (2001), Завод за урбанизам и архитектура Скопје.

Ковачев А. (2005): Зелената система на Софија. Урбанистички аспекти, Софија – Москва, Pensoft.

Канчева М. (1995): Методически указания за изработка на схеми и планови за зелената система, НЦТРЖП, Софија.

Хаџи Пецова С. (1996): Состојби на јавните зелени површини во Скопје и основи на планирање, Симпозиум, Земјоделски факултет, Скопје.

<http://www.mk.wikipedia.org>

<http://www.stat.gov.mk>

<http://www.staroskopje.vestel.com.mk>



Сл.1 Р.Македонија

Fig.1 R. Macedonia

Таб.1 Број жители за периодот 1948 до 2002г.

Tab.1 Population for the period from 1948 to 2002

1948	110 000
1963	200 000
1981	423 000
1994	444 000
2002	467 000



Сл.2 река Вардар

Fig.2 river Vardar

Таб.2 Зелените површини во Скопје за периодот 1945 – 2002г.

Tab.2 The green areas in Skopje for the period from 1945 to 2002

Година	Површина во ha	Стандарт во м ² /жите
1945	97,6	11,80
1950	99,6	8,91
1954	125,4	8,45
1958	132,2	7,80
1963	149,0	8,30
1971	286,5	7,20
1981	426,2	11,00
2002	647,9	13,9

Таб.3.Разпределение на зелените површини по општини (за 7 општини)

Tab. 3 A disposal of the green areas by municipalities (for seven municipalities)

	општини	% на зелени површини
1	Център	21
2	Гази Баба	12
3	Горче Петров	3
4	Карпош	30
5	Кисела Вода	22
6	Чаир	11
7	Шуто Оризари	1

Таб.4.Разпределение на зелените площи по општини (за 10 општини)

Tab. 4 A disposal of the green areas by municipalities (for ten municipalities)

	општини	% на зелени површини
1	Център	21
2	Гази Баба	12
3	Горче Петров	3
4	Карпош	24
5	Кисела Вода	15
6	Чаир	11
7	Шуто Оризари	1
8	Сарай	2
9	Бутел	4
10	Аеродром	7

